

Artsdatabankens ordvalg kan
**radere bort verdifulle
 grøntanleggsplanter**

Når verdifulle planteslag som brudespirea (*Spiraea x cinerea* 'Grefsheim') og gul daglilje (*Hemerocallis lilioasphodelus*) får merkelappen «Potensielt høy risiko», skjønner vi at mange unngår å bruke disse plantene. Ville du ha kjørt en strekning på E6 hvis det kom opp varsel om Potensielt høy risiko! Og det fantes en alternativ vei?

TEKST: JORUN HOVIND OG ANNE KATRINE GEELMUYDEN, INSTITUTT FOR LANDSKAPSARKITEKTUR, NMBU
 ARKIVFOTO: OLE BILLING HANSEN

Begrepet «fremmede arter» er negativt ladet og blir brukt uavhengig av hvilken spredningsrisiko planteslagene har. For eksempel brukes fremmede arter både om hagelupin, som er forbudt å plante, og gjerdessolhatt, som er vurdert til lav risiko.

Spirea-kultivaren 'Grefsheim' er en av våre mest populære grøntanleggsplanter. Hybriden har i likhet med en rekke andre gode hageplanter fått høyeste «score» på spredning fordi enkelte hageeiere har kastet avfall utenfor hagen sin.

Fremmedartslista 2023 var tema på et ettermiddagsseminar ved NMBU 26. oktober 2023. Leder for seksjon arts-kunnskap Ingar Pareliussen og senior-rådgiver Olga Hilmo fra Artsdatabanken presenterte Fremmedartslista 2023. Professor Anne Katrine Geelmuyden og dosent Jorun Hovind, begge Institutt for landskapsarkitektur, NMBU redegjorde for hvilke konsekvenser fremmedartslista har for bransjen og grøntanlegg.

Artsdatabanken har til oppgave å gi samfunnet oppdatert kunnskap om økologisk risiko av fremmede arter. Ved Institutt for landskapsarkitektur, NMBU, er vi enige i at vi i fellesskap skal bidra til å hindre spredning av fremmede skadelige arter, og at arbeidet Artsdatabanken gjør, er et viktig grunnlag for å klare dette.

Imidlertid ser vi at begrepsbruken og metoden som Artsdatabanken bruker i sin estimering av spredningsrisiko og økologisk effekt, gjør at mange verdifulle grøntanleggsplanter ikke vil bli brukt lenger.

Mister verdifulle arter

I stadig mindre grad blir fremmede arter beskrevet og brukt i grøntanlegg. Fra Artsdatabankens første vurdering i 2012 og fram til 2023 har flere og flere verdifulle grøntanleggsplanter fått stempel som fremmede med høy risiko, svært høy risiko eller potensielt høy risiko. Det har medført at flere og flere av disse planteslagene ikke blir brukt. Flere kommuner og forvaltere stiller krav om at det ikke skal brukes fremmede planter, og det er i

ferd med å etablere seg en misforstått sannhet om at bare vi unngår slike planter, vil grøntanleggene bli flotte, og norsk natur bevart. Det gjelder også planter som i Fremmedartslista 2023 er vurdert til «ingen kjent risiko» og «lav risiko». For eksempel sier Gatnormal for Oslo (2022) at «det bør benyttes stedegne arter i ytre by, mens i indre by kan benyttes fremmede arter uten økologisk risiko.»

Vi er i ferd med å miste verdifulle planter til norske grøntanlegg på feil grunnlag. Dette er planteslag som bidrar til bedre klima og luft i byene, gir trivsel og glede, er en viktig del av norsk kulturarv og har viktige romdannende effekter. Plantene er nødvendige byggesteiner i naturbaserte løsninger, som åpen håndtering av overvann i tettbygde strøk.

Bærekraftige anlegg

Fremmede arter er viktige for å oppnå bærekraftige anlegg. De fremmede artene er, sammen med de norske artene, viktige for å oppnå mål innen tre bærekraftsperspektiver. For sosial bærekraft er det viktig med et stort utvalg av planter for å kunne designe anlegg til opplevelse, trivsel og aktivitet, som er viktige bidrag til god folkehelse. Mange av de norske artene er ikke egnet eller robuste nok for å gi en gjennomførbar skjøtsel. Det er et svært begrenset antall norske arter av busker som er velegnet i grøntanlegg, og økt bruk av stauder krever generelt sett mer stell enn busker. Opprinnelig norske arter kan dessuten skape problemer i grøntanlegg, fordi de er uønsket aggressive. I anlegg for håndtering av overvann gjelder dette for eksempel strandrug (*Leymus arenarius*) og mjødurt (*Filipendula ulmaria*).

Planter som ikke fyller funksjonen de er tiltenkt i anlegget, må byttes ut, og det

er verken miljømessig eller økonomisk bærekraftig. Innen de fremmede artene er det mange robuste planteslag med god dekkverne. Det gir det beste estetiske resultatet og er både miljømessig og økonomisk bærekraftig. Kutter vi ut de fremmede artene, blir det betydelig færre planter å velge blant. Det forutsetter selvfølgelig at de fremmede artene som velges, blir vurdert til ikke å utgjøre en risiko for å skade eventuelle naturlige plantesamfunn i omgivelsene til stedet der plantene blir brukt.

Hva er grunnen til at mange velger bort fremmede planteslag?

Vi mener hovedgrunnen er Artsdatabankens begrepsbruk, men også metoden – som vi kommer tilbake til. Begrepsbruken gjelder spesielt risikokategoriene «svært høy risiko, høy risiko og potensielt høy risiko». Du skal være trygg på vurderingen og villig til å begrunne den for å tørre å gå for disse plantene.

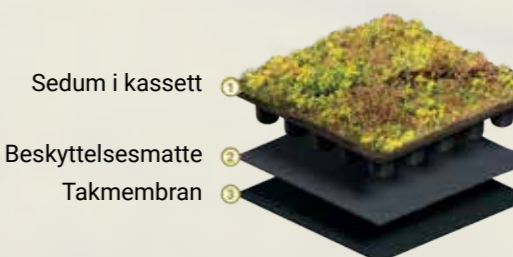
Videre gir «fremmede arter» en negativ klang for mange, og betegnelsen brukes uavhengig av hvilken økologisk risiko plantene har. Både hagelupin, som er forbudt å bruke, og gjerdesolhatt, som er kategorisert med lav risiko, blir omtalt som «fremmede arter». Det bør skilles mellom skadelige fremmede arter og andre fremmede arter, slik den svenske artsdatabanken.se gjør med «invasiva främmande arter, som konkurrerer ut andra arter och skadar ekosystemen», mens øvrige kalles «främmande arter». Klima- og miljødepartementet gjør tilsvarende i tiltaksplan for «Bekjempelse av fremmede skadelige organismer, 2022-2025.»

Begrepsbruken til Artsdatabanken er avskrekkende og gir inntrykk av at «bare du bruker norske arter, er alt bra». Det er da forståelig at kommuner, fylker, stat og private utbyggere setter krav om at disse planteslagene ikke skal brukes, og at mange planleggere vegrer seg for selv å

Sedum i kassett

- ✓ Norsk produsert sedum
- ✓ Hurtig og enkel anleggelse
- ✓ Håndterer overvann effektivt
- ✓ Vekt = 20 til 40 kg pr. m²
- 💧 Vannlagringsevne = 25 liter pr. m²

www.utomhus.no | ostfold@utomhus.no | +47 69 26 60 52 | Hasleveien 45, 1570 Dilling

Din leverandør for et grønnere utomhus

På grunn av den rigide 1800-tallsgrensen for risikovurdering, får edelgran (t.v.) og koloradoedelgran ulogisk kategorisering i Fremmedartslista 2023.

utføre en pålagt miljørisikovurdering, og heller setter den bort til økologer.

Er 1800-tallsgrensen hensiktsmessig? Artsdatabanken har gjort et skarpt skille før og etter 1800. Arter etablert i Norge før 1800 blir ikke risikovurdert av Artsdatabanken, mens arter etablert etter 1800 skal risikovurderes. I praksis blir plantearter fra før 1800 oppfattet som norske, mens denne gruppen i realiteten også omfatter fremmede arter som er etablert før 1800. Dette skarpe tidsskillet gjør at det er kort vei fra fremmedartsliste til rødliste, fordi planter etablert før 1800 skal vurderes for rødlista. Platanlønn (*Acer pseudoplatanus*) er for eks-

empel definert som fremmed art med minst mulig margin. I Fremmedartslista 2023 er den plassert i kategorien svært høy risiko. Om platanlønn var etablert i Norge noen få år tidligere, ville den vært vurdert for rødlista – og den kunne brukes fritt uten krav om miljørisikovurdering. Men artens egenskaper ville jo være akkurat de samme. Vanlig edelgran og europalerk var i Fremmedartslista 2012 vurdert til høy og svært høy risiko. Dokumentasjon fra skogforskere om påvist reproduksjon før år 1800 førte til at disse ble unntatt fra risikovurdering.

En lite rasjonell grense

En konsekvens av denne rigide grensen

er at tidlig introduserte arter som faktisk spredde seg effektivt har hatt større sjans for å bli betraktet som norske arter enn de som var mindre invasive. Fremmede arter som har vært fast reproduserende siden før 1800, kan dessuten være svært problematiske både i grøntanlegg og norsk natur, for eksempel den forhatte skvallerkålen. Et annet spørsmål er definisjonens korrekthet for mange arter: Det er vanskelig å finne ut av *når* mange planter har kommet til Norge. Noen henviser til Norsk flora («Lids flora»), men årstall for når artene ble etablert er ikke oppgitt for alle planteslag.

Utfordringen med 1800-tallsgrensen blir tydelig vist i et eksempel med edel-

gran (*Abies alba*) og koloradoedelgran (*Abies concolor*). *Abies alba* er etablert før 1800. Den skal derfor ikke risikovurderes, men isteden vurderes for rødlista. Ekspertenes oppsummering viser at den fortsatt er i spredning og et uønsket element i ulike skogtyper. *Abies concolor* er etablert etter 1800 og dermed risikovurdert av Artsdatabanken. Den er vurdert til høy risiko, men den er ikke dokumentert med vesentlig spredning.

Eksempelet viser hvor uheldig 1800-tallsgrensen er, ved at den *Abies*-arten som er vurdert for rødlista, synes å være mer aggressiv enn *Abies*-arten som er vurdert til «Høy risiko».

Krav om miljørisikovurdering

Forskrift om fremmede organismer (Klima- og miljødepartementet 2015) stiller i §23 «krav om skriftlig miljørisikovurdering ved etablering og utvidelse av parkanlegg». Miljørisikovurderingen skal gi «en skriftlig vurdering av de

aktuelle plantenes spredningsevne og den risiko for det biologiske mangfold utsetningen medfører». Vi må gå ut ifra at det forutsettes at fremmedartslista til Artsdatabanken blir brukt, da den skal gi en oversikt over fremmede arter og hvilken risiko hver av artene utgjør i norske økosystemer.

Forskriften har som formål å «hindre innførsel, utsetting og spredning av fremmede organismer som medfører, eller kan medføre uheldige følger for naturmangfoldet». Vedlegg I lister opp fremmede planteslag «som det er forbudt å innføre, sette ut og omsette». Det gjelder for eksempel kanadagullris, hagelupin og rynkerose. Vedlegg 5 viser planteslag som «krever tillatelse for utsetting», som platanlønn, skjermleddved og praktmarikåpe.

Unødig streng håndhevelse

Forvaltere og planleggere håndhever forskriften mye strengere enn hva som er

hensikten. Det er tillatt å bruke fremmede arter, men det skal gjøres en miljørisikovurdering av planteslagene til det enkelte prosjekt. Miljørisikovurdering kan være kompleks og tidkrevende. Derfor, og fordi man er redd for å gjøre feil, setter mange landskapsarkitektfirmaer bort jobben til økologer. Økologene har som profesjon i liten grad kunnskap om grøntanleggsplanter, deres funksjon og bruk. Erfaringen vår er at økologene i stor grad avviser foreslåtte fremmede arter til fordel for norske arter. Politikere og forvaltere, som ikke har fagkompetanse om grøntanlegg, stiller for sikkerhets skyld krav om at det overhodet ikke skal brukes fremmede arter.

Mindre forskning for å finne klimatilpassete planter

En konsekvens av at det ikke brukes fremmede arter, er at vi mister muligheten til å finne nye og bedre planter fra

Nyhet!

Bucher CityCat V20e hel elektrisk 2m³ feiemaskin.

- Li-ion 65 kW batteri
- Innebygd 22kW lader
- 8 timer driftstid
- 2-3 timer fulladet
- Vanntank opptil 450 liter
- Leveres alternativt med Euro6 Diesel

Sigurd Stave

MASKIN AS

JEKSELVEIEN 22, 2016 FROGNER. TLF. 23 26 78 00. FAX 23 26 78 48
www.stavemaskin.com - E-post: mail@stavemaskin.com

andre land tilpasset et klima i endring. Gjennom alle tider har «plantejakt» i land med klimaforhold tilsvarende Norges, som Nordisk Arboretutvalgs ekspedisjon til Korea på 1970-tallet og frøbytte over landegrensene, tilført verdifulle planteslag til bruk under norske forhold. Interessen for og økonomien til å prøve ut nye, fremmede plantearter vil avta til tross for at vi kan framskaffe og kommer til å trenge velegnede planter.

Sårbar natur versus hageavfall

Metodikken til Artsdatabanken skiller ikke mellom funn i sårbar norsk natur og utenfor hagegjerdet i bebygde strøk. Ikke bare er begrepsbruken avskrekkende; vår vurdering er at metoden som brukes, plasserer mange planteslag ufortjent i en for høy risikokategori. I Fremmedartslista 2023 er mange grøntanleggsplanter vurdert til «potensielt høy risiko» på grunn av høyeste «score» 4 på invasjonspotensial (levedyktighet og evne til å ekspandere), mens de samtidig blir vurdert til å ha «ingen kjent eller liten økologisk effekt» (påvirkning på arter og naturtyper i Norge). Begrunnelsen for karakteristikken «høyt invasjonspotensial» er for mange arter funn som i hovedsak er «utkast», det vil si planter som har etablert seg etter å ha blitt kastet over hagegjerdet eller langs en veikant. Dette er i mange tilfeller arter med svært beskjeden spredningsevne. Normalt blir de betraktet som stasjonære, men ut ifra den valgte metodikken framstår de som maksimalt invasive, fordi de får høyeste «score» på invasjonssaksen.

«VI ER I FERD MED Å MISTE VERDIFULLE PLANTER TIL NORSKE GRØNTANLEGG PÅ FEIL GRUNNLAG»

Misvisende resultater

Metoden skiller ikke mellom funn i sårbar norsk natur og utkast i en veikant i urbant miljø eller forstyrret natur og avfallsplasser. Alt areal utenfor der planten er produsert eller blir plantet blir definert som norsk natur. En slik metode gir ikke rom for å nyansere – slik at planter som sprer seg og har funn i norsk natur, kan skilles fra planter som er funnet på skrotemark og utenfor gjerdet. Vi har for eksempel aldri sett arter som gul daglilje (*Hemerocallis lilioasphodelus*) eller brudespirea (*Spiraea x cinerea* 'Grefsheim') i naturen. Begge blir tildelt vurdering 4 på invasjonssaksen og blir dermed plassert i risikokategorien «potensielt høy risiko», fordi enkelte hageeiere har kastet avfall utenfor hagen sin. Plantenes økologiske effekt blir av de fleste oppfattet å være sterkt knyttet til plantenes invasivitet. Når mange arter plasseres i høyeste kategori for invasivitet med merkelapp «potensielt høy risiko», blir det utfordrende å forklare at de egentlig ikke har noen økologisk effekt. Metodikken gir med andre ord misvisende resultater.

Institutt for landskapsarkitektur, NMBU

Institutt for landskapsarkitektur (ILA) feiret 100-årsjubileum i 2019 for etablering av utdanningen i hagekunst/landskapsarkitektur på Ås, som den første av sitt slag i Europa. ILA har dermed langvarig og bred kompetanse innen undervisning, forskning og bruk av landskapsplanter til grøntanlegg – som parker, boområder, kirkegårder, i veimiljøer og i historiske anlegg – i både urbane og landlige arealer, samt revegetering av naturområder. ILA har forsket på planter til ulike miljøer og klima i en årrekke.

ILA har følgende utdanningsprogram: 5-årig master i landskapsarkitektur, 3-årig bachelor til landskapsingeniør og 2-årig master innen Landscape Architecture for Global Sustainability, med henholdsvis 40, 25 og 25 studenter på hvert årstrinn, totalt ca. 325 studenter årlig.

ILA underviser i miljørisikovurdering og bruk av Fremmedartslista, slik at studentene skal kunne utføre miljørisikovurdering.

Tydeliggjøring er nødvendig

Fremmedartslista gir ingen generell fasit for alle prosjekter. I det enkelte prosjekt må planteslagene vurderes i forhold til omgivelsene. Det er stor forskjell på om et prosjekt ligger nær vann eller om det ligger i urbane omgivelser. Det er også stor forskjell på hvor plantene kan være skadelige. For eksempel er det flere planteslag som kan være skadelige i naturtypen «åpen grunnlendt kalkmark», men ikke i andre naturtyper, mens det kun er nær Øyer i Gudbrandsdalen at alpeklematis (*Clematis alpina*), i risikokategori «Svært høy risiko», kan gjøre skade, på grunn av faren for hybridisering med den hjemlige arten *Clematis sibirica*. Vi har bedt Artsdatabanken om å tydeliggjøre i hvilke omgivelser plantene kan gjøre skade.

Snu den uheldige trenden

Hva kan vi gjøre for å snu trenden med at det ikke blir brukt fremmede arter i grøntanlegg? Det er tiltak som kan settes inn. Vi vil fortsette en aktiv dialog med Artsdatabanken med mål om at den endrer noe på begrepsbruk og metode.

Det viktigste tiltaket er imidlertid opplæring i miljørisikovurdering. Institutt for landskapsarkitektur vil ta initiativ til å utvikle kurs, slik at den profesjonelle grøntanleggssektoren både kan utføre miljørisikovurdering og argumentere mot at forvaltere setter forbud mot bruk av fremmede arter. Det vil være nødvendig å søke faglige råd fra økologer, men grøntanleggsprofesjonene må selv ta eierskap til miljørisikovurderingene.

Den vanskeligste jobben vil være å nå fram til politikere og forvaltere som har beslutningsmyndighet, men som har liten eller ingen kunnskap om grøntanleggsplanter. Det må informeres om at det ikke er forbudt å plante arter som er klassifisert som fremmede, men at det skal gjøres en miljørisikovurdering ved nyetablering eller utvidelse av anlegg. Vi må gå sammen om en skikkelig dugnad for å informere administrasjoner og politikere om at forbud om bruk av fremmede arter vil medføre at vi mister verdifulle planteslag som vi fortsatt bør bruke i grøntanlegg. ■

Elverdalen

**ELVERDAL LEVERER
DESIGNTEGNEDE LØSNINGER OG PRODUKTER.
TIL HØY KVALITET OG FLOTT DESIGN TIL DET OFFENTLIGE ROM.**